

МАКЕДОНСКАТА ДРЕВНА МЕДИЦИНА

Од книгата на Ангелина МАРКУС

ХИПОКРАТОВА ЗАКЛЕТВА

Во часот кога стапувам меѓу членовите на лекарската професија свечено се обврзувам дека својот живот ќе го ставам во служба на хуманоста.

Кон своите учители ќе покажувам долга благодарност и почитување.

Својата професија ќе ја извршувам совесно и достоинствено.

Најголема грижа ќе ми биде здравјето на мојот пациент.

Ќе ги почитувам тајните на тие што ќе ми се доверат.

Со сета своја сила ќе ги одржувам честа и благородните традиции на лекарската професија.

Моите колеги ќе бидат мои браќа.

Во вршењето на должностите кон болните на мене нема да делуваат никакви обзир, вера, националност, раса, политичка или класна припадност.

Од почетокот апсолутно ќе го почитувам човечкиот живот.

И под закана нема да дозволам моите медицински знаења да се искористат спротивно на законите за хуманоста.

Ова го ветувам свечено, повикувајќи се на својата чест.

Во времето од Константин до Јустинијан патот на медицината во Македонија се одвивал во царските куќи, и како народна медицина по манастирите, од сите архиепископи, во сите македонски градови.

Во Европа пристигнала преку Богомилите до Франција и преку Арапите до Шпанија. Во антиката, македонската држава била најголема во светот, во раното христијанство, исто така, со Јустинијан и по Самуил.

ВО СИТЕ ЕВРОПСКИ ГРА КОСКИТЕ НА МАКЕДОНС

ПЛАОШНИК - ДРЕВНО, СЛОВИТО КУЛТНО МЕСТО

Сите посланија и евангелија се запишувани во македонските градови. Само за пример, апостол Павле проповедал во Цариград, Филипи, Лихнида, Хераклеја, Стоби, Солун, Коринт. Во сите тие градови постоеле големи театри, собиралишта на македонскиот народ, потоа претворени во милосрдни центри на новата вера, на истите светилишта и лекувалишта, покрај свети води. Црковните економии ги обезбедувале храната, хигиената и лековите кои се добивале од билки. Целото свештенство ја презело богатата македонска медицинска традиција низ европските манастири и денес, како свои рецепти, нудат разни напивки и мевлеми, кои ги подготвувале Македонците од пред неколку илјади години.

Во времето од Константин до Јустинијан патот на медицината во Македонија се одвивал во царските куќи и како народна медицина по манастирите, од сите архиепископи, во сите македонски градови.

Во Европа пристигнала преку Богомилите до Франција и преку Арапите до Шпанија. Во антиката македонската држава била најголема во светот, во раното христијанство, исто така, со Јустинијан и по Самуил.

Македонците имале можност да влијаат на сите светски настани. Од Цариград, преку македонската царска династија, тоа се правело константно. Тоа што го направила Александрија за науките, за уметноста и за медицината, Цариград го продолжил и го зголемил како светски просветителски центар. Охрид го завршил светското опишување.

Писменоста се ширела преку македонските школи од Охрид и од другите градови, а во исто време преку преводите од Библијата, евангелијата, житијата се разнесувале податоците за Македонците како славен библиски народ, со сите негови постигнувања. Историјата се повторува.

По убиството на Филип II следувал страшен колеж на македонското бла-

городништво. По распнувањето на Христос се интензивирал колежот на населението. Апостолите ги испраќале на погубување во Рим. По Климент, по сите европски градови, останале коските на македонски великани. Ни остана само духот на човекот од Петралона, еден чеп на најстар Македонец. Ни остана манастирите за реконструкција на животот од искона и по некој силен збор, кој не се преведува, за да се пренесува македонскиот ген.

Црквите и манастирите отсекогаш ја негувале манастирската медицина, со медицинските школи и со болничкото лекување во манастирските комплекси, работејќи на сличен начин како што тоа се правело во асклепијадските царски болници. Останал ист списокот на болестите, на билките и на начините на лекување.

Патувачките христијански лекари сè тоа го знаеле од македонскиот народ и лекувале од истите болести кои биле познати уште кај Хипократ. Тоа биле маларија, треска, сипаница, кила "светата болест", повреди од фрактури, парализа и други. Ги бележеле рецептите кои се правеле од истите билки кои растеле во Македонија. Го познавале афионот, пелинот, босилекот, ирисот, кукурекот, ренот, глогот, дренот, борот, врбата, липата, јаворот и, се разбира, виното и медот. Народната медицина и фармакологијата и до денес сè уште ги користат многубројните тогашни состојки за правење леко-

ДОВИ ОСТАНАА КИ ВЕЛИКАНИ

ви. Што да речеме за ископаните бакарни чаши кои во древноста се употребувале за лекување од настинка? И денес во манастирските конаци како сигурен лек за поголема настинка се смета реченето чаши, за да се извлече зголеменото количество вода во организмот, како што препорачувал Хипократ за рамно тежа на елементите во природата и во телото.

Во Македонија имало големи фамилии и делници со многу членови, што овозможувало колективна грижа за болните благодарение на народната медицина, покрај постојните манастирски болници.

Во IX и во X век, со јакнењето на македонската држава јакнела и економската моќ на македонскиот народ, така што се создавале неповторливи дела во македонското културно творештво. Цркви, манастири, фрески, писмо, резби, црквено пеење. Духовност. Олтар на Свети Климент и на Свети Наум.

Личноста на Климент Охридски е посведочена на разни начини. Во неговото житие, според Теофилант и Хоматијан, се потврдува неговата универзална и космополитска дејност, онаа дејност на Македонија. Во текот на IX век, во Охрид, дури цела Европа тонела во мрак и неписменост, бил создаден првиот универзитет. Тој е просветител, педагог, писател, лекар, агроном. Климент Охридски се ангажирал околу здравствените проблеми на народот. Со своите три илјади ученици тој го подучувал народот како подобро да живее. Низ Македонија биле изградени многу храмови, училишта, болници. Климент, кој и самиот бил лекар, заедно со генерациите од првото медицинско училиште кое го отворил во Охрид, ги лекувал и ги згрижувал болните низ цела Македонија.

Со писменоста ја ширел и медицинската наука, заедно со сите знаења и со практиката од божествената медицина на древните исцелители и строгите принципи на Аристотеловата и Хипократовата школа, чиј вистински наследник е токму тој, Климент, со неговите ученици и школи. Свети Наум, Климентовиот сопатник, брат и наследник, ги поседувал истите квалитети и постигнул исти резултати. Нивните два манастира "Св. Пантелејмон" на Климент и "Св. Наум" над изворите на езерото и денес се вистински жаришта за ширење на знаењата на средновековните Македонци. Се обновил Плаошник и со тоа се покажа големината на Климентовата болница, во средината на плоштадот на Лихнида.

Ги видовме убавините на базиличните мозаици, крстилница, ротонда, татар, оградени со ѕидини, со канали, со високи мермерни столбови во слоеви од повеќеилјадна историја на македонскиот народ. Го видовме манастирот на Климент и гробниците на една од манастирските болници. Каде ни е македонската историја на охридските архиепископи? Пред

нив, на покрстување и на крунисување, доаѓале руските цареви, како кралицата Олга кога се прекрстила како Елена, по името на мајката на Константин. И кнезот Владимир дошол на покрстување во Охрид. Примањето на верата е примање и на црковната писменост, преку што се проширувале и научните и медицинските знаења. Се ширела македонската култура во Европа, со престолнини од тоа време, градени во X век. Пред македонските архиепископи се крунисувале кралеви, како што беше цар Душан во Скопје. Вакво право имала само Охридската архиепископија, право кое му го пренела на целиот православен свет.

Манастирите и црквите низ Македонија биле центри за лекување. На тоа укажуваат и темите за болестите, кои се отсликани на фреските не само во Климентовите манастири.

Секаде се слават монаси исцелители, се пронаоѓаат инструменти и рецепти кои молчешкум раскажуваат како црквата се грижела за здравјето на народот. Четворица монаси застапувале ист ред со Климент и со Наум.

Тоа се манастирите на Јоаким Осоговски, Гаврил Лесновски, Прохор Пчински и Иван Рилски. Ремек дела и на градбата и на уметноста, каде што во фреските е прикажана очигледната дарба за медицината.

Да се насликаат Кузман, Дамјан, Пантелејмон, Климент, Наум, лекари светители, со книги, инструменти и со кутии за лек, претставува повеќе од порака од едно време. Тоа е запис за состојбата на медицинската наука во XI и во XII век во Македонија.

Да се насликаат болните од сипаници, од парализа, слепи и неми, да се наслика карантин во лекувањето и веселба на оздравените е доказ за постоењето експерти по уметност и по медицина. Идејата да се овековечи болниот и лекарот е само дел од богатиот живот на еден народ.

Во Лесновскиот манастир, во фреската "Чудата на Архангел Михаил и исцелување на седум болни" како да има енциклопедиски запис. Истото тоа го има во фреската "Исцелување на водена болест" и "Исцелување на слеп" во црквата "Св. Никита" во Бањани. Во XIX век, на фреската од Св. Никита слепиот држи бел стап како симбол на слепоста. Тој стап за слепите Европа го прифатила дури во XX век. Фреската со карантин е многу постара од воведувањето карантин на заразно болните во Венеција во 1374 година. Стотици години во Македонија се знаело за вакцината од голема сипаница, за таа да биде прифатена во Англија во XVIII век. Сите тие податоци се од непроценливо значење не само за македонската, туку и за светската медицина. Кога во XVIII век во Англија била воведена вакцина против големи сипаници, вакцинирањето во Македонија било практика стара со векови. Со лушпа

од јајце се земал пелц и со гребнување се нанесувал на здрав организам. Во Македонија немало епидемии како во Европа, тие биле спречувани.

Преселбите на народите, Крстоносните војни, освојувањата на територии, трговијата и мешањето на народите, всушност значело и мешање на болестите. Милиони Индијанци загинале заразни од туберкулоза и од сифилис, болести кои им ги пренеле европските колонисти. Тие немале време да станат отпорни или да најдат свој лек за овие туѓи болести.

Низ Македонија минувале и туѓи војски и туѓи болести. Традиционалната медицина и фармација барале брзо решение во превентивата, во хигиената, во лековите. Се користело сè што било на и под земјата, како лековити трави, минерали, води. Од билките се користеле листовите, цветовите, плодовите, семките,

ИСЦЕЛУВАЊЕ НА БОЛНИ, МОТИВ ЦРКВИ

корите, корените и сè што било слатко, кисело и горчливо. Се школувале лекари, се организирано лекување, се барала заштита и во црквата и во народот. Пред сè, науката, образованието, информираноста. Пред триесеттина години во Белград умреле неколку лица од медицинскиот персонал пред да ја препознаат вариолата, донесена од лица кои биле на ацилак. Нови болести, мутации, инфекции нè демнат насекаде. Медицината мора да биде побрза од инфекциите. Тоа го знаеле древните Македонци и така преживувале и преживеале.

Македонската медицина го минала

патот од митологијата со чудата на Асклепио до реализацијата во науката кај Хипократ и Аристотел, обновена во христијанството и развиена како народна медицина со патувачки лекари и исцелители како Кузман, Дамјан, Климент и многу други низ целата земја.

Уметноста е специфична стварност. Специфика на свеста, на умот, на човековото доживување и дополнително искажување на обликувањето на делото, со многу личен став на човекот и на времето во кое тој живеел. Секое дело е поврзано со некоја стварност и затоа и најапстрактната замисла ни ја испишува човечката историја поврзана со науките и со законите, со религијата, со медицината, со хороскопот со уметничкото обликување. Едноставно, сè е поврзано меѓу себе преку мисловните процеси. Човекот го прави тоа поврзување како одраз на она што го обзема во свеста и

е дадено исто. Некои се родени за нешто, а некои за ништо. Синтетичкиот ум прави поврзување, согледување, толкување на двојната стварност. На пример, некои закони постојат независно од нас, дали ги знаеме или не. Некои закони кои важат и во самите нас нам ни се непознати. Кога Ајнштајн, Њутн, Коперник, Галилеј ги пресметувале константните димензии и сили на небеските тела, малкумина можеле да ги разберат. Што да речеме за болестите и за уметничките дела кои се строго индивидуални кај секој човек, со големи отстапки во појавноста. Многу е тешко да се најдат заеднички причини во нивното различно манифестирање. Сите тие тајни во природата и кога се искажани кај човекот, дефинирани во формули, повторно ни се недостапни. Никој не е виновен за тоа што другите не го знаат. Сосема друга работа е кога софистички нè заведуваат за да не го сфатиме уметничкото.

Темата е зошто толку е поврзана филозофијата со медицината, религијата со уметноста и уметноста со медицината. Сè оди заедно и меѓусебно условено и поврзано со една заедничка македонска основа.

Во медицинската заклетва Хипократ вели: "Во скромност и чистота ќе живеам и ќе ја чувам својата уметност". За каква чистота се зборува? Не е хигиената. На каква уметност се мисли? За медицинската уметност, или умешност, или дарба или знаење, што не може секој да го стекне. Музите управуваат со духовното творештво и затоа медицината на Хипократ е уметност. Во тоа време, во Македонија медицината се става во редот на уметничките дела. Не поради тежината и пожртвуваноста на професијата туку за исцелувањето проследено со канонски церемонии раководени од првосвештените свети врачи. И не знаеме што е постаро, лекувањето или славењето, што е прво, а е што истовремено. Филозофијата е претходница на било која размисла. Како обединувачка на севкупната свест ни ги покажува заедничките корени во настанувањето на сите науки, уметноста, медицината, обредите. Знаеме дека целото племе слави, игра, пее кога болниот оздравува. Не знаеме дали знаеле да се веселат и претходно. Болеста, здравјето, славењето, украсувањето, амајлиите, теракотите, бистите, мозаиците, фреските имаат заеднички корени и најчесто заедно се манифестираат на едно место, култно место, во храмовите низ Македонија.

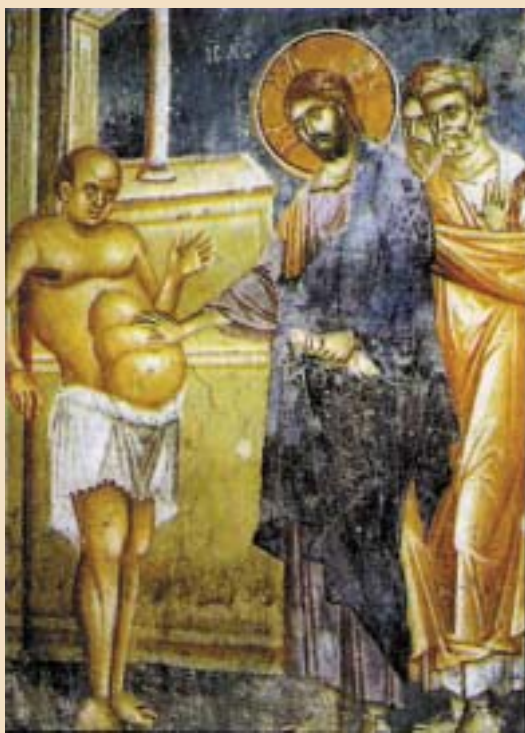
Култните места во Македонија не треба да се бараат. Со секое загледување се гледа едно од петте илјади археолошки регистрирани наоѓалишта, густо збиени насекаде околу нас. Македонски култни места се Дион, Еге, Пела, Хераклеја, Пергам, Александрија, Цариград, Охрид, Скопје... Култно место е кога во македонските градови на едно место ќе се најдат театри, школи, цркви, музеи, стадиони, бол-

ници и гробови. Принцип на македонски градби раширени по светот. Во потесна смисла на зборот култно место е храм со спој на човековата духовност. Кога Македонец ќе застане пред светите двери во било кој храм го обзема возвишеност и смиреност. Показана е голема умност со собирањето на сите уметности на едно место. Архитектура, сцена, пеење, говор, резба, мозаик, слики, светлина. Не знаеме како и кога црквата ги собрала сите уметности во свој канон и не знаеме кога и како тие излегоа од нејзините порти во самостојно егзистирање. Важно е дека целата уметност со милениуми е присутна во душата на македонскиот народ. По сидините на македонските храмови ја читаме и библијата и историјата во фрескоживописот. Од олтарот се појавува владика со круна како македонски цар. Пее молитва, држи Библија и свеќа како светец со светлина. Осветлува фаланга на апостоли и фаланга на ангели, икони - фрески со македонски ликови од народ во војни, во исцелување и веселба. Сè е смирувачко. Леб и вино. Причест. Духовно чистилиште. Врска со народот и науката, медицината, уметноста и божествата. Се преточила Големата мајка во Богородица, генералите и борците во ангели, народот во 40 маченици, исто како што било низ историјата на Македонците. Во храмовите сè тоа е прикриено со религиозен превоз за да преживее овековечен во фреска. Како нашите фрески и икони од пред илјада години, со таква трајна свежина и убавина, нема никаде по светот. Ме обземаат ликовите на Архангел, Михаил, Гаврил, Св. Горѓија, Св. Димитрија... сите убави, здрави, храбри предвесници и заштитници на коњи, со штит и копје, како нивни претходници. Диоскурите. Ја убиваат ламјата за да живее симболот на змијата на стапот на Асклепио прв меѓу боговите исцелители.

До нив се исправиле Кузман, Дамјан, Пантелејмон, Климент, Наум, со лекови и со инструменти в раце, како царските и патувачките лекари низ Македонија. Медицината во чекор со уметноста си нашла место во манастирските икони, фрески, резби, овековечувајќи ги анатомијата и убавината на македонскиот човек. Темите се градби, војни, лекување, не можат да се издвојуваат. Тие одат заедно како близнаци во паралела или тајфи, кои ги создавале корените на македонската цивилизација.

Има голема сличност меѓу коњаниците од Македонија, било да се ангели или цареви од фалангата, сите тие галопирале за да го зачуваат жив и здрав македонскиот народ сè до денешни дни, во долг континуитет на постоење.

(продолжува)

ОД ФРЕСКИ НИЗ МАКЕДОНСКИТЕ

како израз на својот став. Формите на свеста се оние ставови кои се поврзани и потврдени во реалниот свет. Колку ќе го разбереме или колку ќе нè воодушеви некој човек со тоа што го мисли или го работи, не зависи од него туку од нас. Каква е препораката и дали има естетска мера на убавото, на доброто, на идеалното и дали тоа секогаш можеме да го согледаме, всушност не треба да се двоумиме во поглед на тоа дека убавото во реалноста и убавото во мислата нè вклучува сите нас, ние луѓето да го доживуваме сè тоа. Со текот на времето сè подобро сфаќаме и учиме. На сите не им